

Oponentský posudok

Na habilitačnú prácu

Autor: Mgr.Art. Rastislav Ballek, ArD

Názov habilitačnej prednášky: Historický mýtus ako dramatická situácia

Oponent: Prof. PhDr. Soňa Šimková, CSc.

Pracovisko/Profesionálne zaradenie: odborníčka z praxe

Originalita a prínos

Už absolventské predstavenie Mgr.Art. Rastislava Balleka ArtD sme čítali tak trochu symbolicky – jeho a Dohnányho Odchod z Bratislavy sme vnímali ako manifest novej generácie, ktorá si vybrala vlastnú cestu, mimo mainstreamu. V čom bol osobitý a originálny R. Ballek?

V neskorších rozhovoroch odkryl genézu absolventskej inscenácie a aj inšpiračné zdroje, ktoré zohrali dosť podstatnú rolu v jeho následnom vývoji a formovaní sa. Už počas vysokoškolského štúdia absolvoval stáž na krakovskej divadelnej škole a pobyt v Poľsku priniesol silný impulz pri ujasnení si roly divadla v jeho osobnom zrení a aj v tom, akú by malo divadlo zohrávať úlohu v spoločnosti. (citujem z oral history študentky KDŠ B. Vaňkovej, ktorý vypracovala na môj seminár o R. Ballekovi): „A tým pádom sme nad tým začali špekulovať a rozmyšľať, čo je vlastne základ, prečo v Poľsku je divadlo vždy v strede spoločenského záujmu, prečo vždy reflektuje, tak emocionálne tak intenzívne a porovnávali sme to s našou situáciou. ...a ja osobne som potom volil tú cestu, že musím začať od podlahy (...) Lebo tam ten problém bol. Ako si nájsť vlastný výraz, absolútne originálny, absolútne neobyčajný a netypický v situácii, kedy to nie je celkom možné.“

Zápas o originalitu a formu zvädzali z jeho pohľadu takmer zabudnutí autori ako Dohnány, Vajanský, Royová, Vámoš, Hollý, autori jeho profesionálnych začiatkov. Vyhol sa kanonizovanému slovenskému repertoáru, menovite Jánovi Palárikovi, ako sa vyjadril. Tým sa dostal do čela trendu, ktorý trvá doteraz a práve teraz sa stal mainstreamom, trendu dramatizácií epiky, literárnych, pôvodne nedivadelných textov. Vplynul do postmoderny s jej tendenciou k nekanonickému, a svojím spôsobom aj do postdramatického divadla, lebo postupy ako montáž a koláž, monologizácia, fragmentácia, roztrieštenosť príbehu, fabuly, mýtu sa nachádzajú v jeho rukopise dodnes. Čítajme recenzie mladej generácie kritikov a tieto pojmy sa tam pravidelne frekventujú.

Habilitačná prednáška

V habilitačnej prednáške však v údive konštatujeme, že je k podobe jeho opusov komplementárna. Je výborné, že spísal čosi ako manifest, autorské vyznanie, ktoré prihlásil do habilitačného konania. Čítame ju ako všeobecnejšie pomenovanie vlastnej metódy a divadelného programu. V nej ucelene podáva svoju filozofiu divadelnej tvorby, ktorá je kontrastná k povrchu, k tomu, čo vidíme a čo vnímame na javisku. Nachádza sa v suteréne, v nevedomí umeleckého diela, ako by povedal teatroológ Patrice Pavis. Vysvitá z nej, že je zástancom kanonického divadla, s koreňmi v mýte a histórii ako garantovi dramatickosti, v ére postdramatizmu vyznáva klasické dramatické divadlo ako protiklad k všednosti, každodennosti, ktorá je synonymom ľahostajnosti a pasivity. Z toho dôvodu sa aj bráni tomu, aby sa niektoré jeho inscenácie spájali s dokumentárnym divadlom, ktoré by bolo iba náučným pásmom holých faktov pre školy. Je pre mňa veľmi príjemné čítať, že v ére rôznych post- priznáva umeniu svojprávnosť, autonómnosť, nevyhnutnosť obsahovať estetickú funkciu.

Habilitačné dielo

Čo sa týka troch prezentovaných opusov, sústreďujú sa okolo svätoplukovského mýtu. Trocha zaráža, že prednáške dal Rastislav Ballek titul historický mýtus, ktorého počiatok situuje podľa literatúry, ktorú naštudoval, do osvietenstva, hoci autorita na mýty a históriu, ktorého však v zozname sekundárnej literatúry nenachádzame, Claude-Lévy Strauss, počiatky historického mýtu kladie do romantizmu. No moja otázka znie, čím je pre autora svätoplukovský mýtus mýtom historickým, keď pochádza z 9. storočia? Bolo by vhodné, ak by bol explicitnejší pri menovaní prameňov, ktoré ho vo veci tohto mýtu inšpirovali. Najviac by sa to bolo hodilo pri Klimáčkovej hre Mojmir II., kde je bežne vzdelaný človek v rozpakoch, ako by mohla postava Mojmirá inšpirovať súčasnú mládež k zvoleniu si ho ako identifikačného modelu k vlastnej voľbe osudu, ak je tak málo prítomný vo všeobecnom povedomí, aby rolu kultúrneho hrdinu mohol napĺňať. Svätopluk naopak sa stal už priam klišé – takže má pravdu teória, ktorá mýtus vidí aj na počiatku rôznych stereotypov a klišé - a súčasná história sa usiluje historicky ho zdokumentovať a oslobodiť od falošnej mytológie. Napriek tomu áno, Svätoplukova postava je stále aktívna, mýtotvorná. Funguje vždy po svojom v troch Ballekových opusoch, v Tisovi a jeho zakladateľskom čine, v Mojmirovi II. ako figúra otca zakladateľa a v Holokauste ako nevydarený rituál.

Osobne považujem inscenáciu Tisa za najlepšiu z troch predložených prác a výnimočnú v histórii moderného a postmoderného slovenského divadla. V publikovanej analýze inscenácie som k nej pristupovala opačne a teda komplementárne k tomu, čo nám poskytol habilitant v svojej manifestačnej prednáške. Skúmala som estetické stratégie utvárania inscenácie a upútala ma jej monologickosť, zostrojenosť zo samotných Tisových politických prejavov, ktoré boli zároveň aj dialogické, ako to vysvetľuje Jan Mukařovský.

Takmer sólové vystúpenie, kvázi divadlo jedného herca, si tvorcovia adekvátne zvolili. Pretože hoci boli Tisove autentické monologické prejavy dialogicky postavené, v realite k skutočnému dialógu, to znamená k vydiskutovaniu, vyrokovaniu humánneho konsenzu, nevedli. Lebo k prosbám Židovskej obce, ktoré v inscenácii odznali v autentickej podobe zo zvukového záznamu, ostal prezident hluchý. Logickým, a predsa šokujúcim vyvrcholením jeho postoja potom bolo, že si povojnový odsúdenec na smrť – Tiso - napokon nepripustil nijakú osobnú zodpovednosť a nijakú vinu. Čím iba potvrdil, že dialóg nevedel ani len s vlastným svedomím, tou najintímnejšou a najvyššou inštanciou každého individua. Bol to v skutočnosti monolit, ako trefne v svojej recenzii napísal Martin Porubjak. Z prejavov okrem politických myšlienok vykúkali aj početné detaily z každodenného života, takže divákovi v predstavivosti z implicitného materiálu vyrastali obrisy dobovej reality, a to bolo na inscenácii to jedinečné. teda nielen mýtus, ale aj všednosť a každodennosť. Monologickosť ako frekventovaný princíp súčasného divadla bol v tejto inscenácii bezo zvyšku funkčne využitý. Nájdeme ho aj v Holokauste a aj v Mojmirovi II., nie až tak dominantný.

Rastislav Ballek ako pedagóg je pre študentov prínosom, učí z hľadiska vlastnej praxe, ale aj na pozadí predmetu filozofie, ktorú takisto vyučuje. Má za sebou bohatú umeleckú činnosť doma i v Českej republike, účasť na mnohých domácich i zahraničných festivaloch, získal rad ocenení. Napokon o tom všetkom svedčí faktografia priložená k habilitačnému spisu.

Hĺbka a forma práce s literatúrou, informačnými, resp. inšpiračnými zdrojmi: V tejto oblasti je habilitačná prednáška dlhšia povesti Balleka filozofa. Mýtus sa v postmoderne znova objavil ako téma umenia aj teórie a je bohato reprezentovaný poprednými odborníkmi. Habilitant si vybral iba málo literatúry anglofónnej proveniencie dostupnej v slovenskom jazyku. Niektoré frankofónne práce, už spomenutý Strauss ale najmä Roland Barthes sa určite dajú čítať v angličtine, lebo sú to základné diela pre túto problematiku. Najmä Barthes by mu bol pootvoril ďalší pohľad na mýtus, voči ktorého

manipulatívnej sile stojí poézia (poiesis), čiže tvorba. (Iba v zátvorke uvádzam, že textová časť – prednáška - je neupravená z hľadiska gramatiky a pravopisu).

Celková umelecká/odborná úroveň habilitačnej práce je mimoriadna (aj napriek poslednej poznámke). Svedčí o sile osobnosti habilitanta, ktorý má za sebou kus originálnej cesty v najnovšej histórii slovenského divadla i za hranicami, v Čechách. Má čo poskytnúť študentom umeleckých aj teoretických odborov.

Odporúčam uchádzačovi Mgr.Art. Rastislavovi Ballekovi, ArD udelenie umelecko-pedagogického titulu docent v odbore Divadelné umenie.

Prof. PhDr. Soňa Šimková, CSc.

V Bratislave dňa 11. 10. 2021